

Список використаних джерел

1. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретного соціологічного дослідження: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни та В. П. Ємельянова. Харків, 2006. 292 с.

2. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80 (дата звернення: 9.03.2019).

3. Богатирьов А. І. Особливості інституціонального підходу вивчення проблем злочинності в місцях несовободи. Публічне право. 2017. № 4 (28). С. 136–143.

Біленчук Петро Дмитрович,

професор кафедри цивільно- та кримінально-правових дисциплін Київського університету права Національної академії наук України, кандидат юридичних наук, доцент;

Перелигіна Раїса Володимирівна,

завідувач відділу аспірантури Київського університету права Національної академії наук України, кандидат юридичних наук;

Малій Микола Іванович,

директор ТОВ «АЮР-КОНСАЛТИНГ»

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ КОМП'ЮТЕРНОГО ЗЛОЧИНЦЯ

Світова спільнота на світанку XXI століття остаточно вступила в епоху нового інноваційного цивілізаційного розвитку «Індустрії 4.0», «Четвертої промислової революції» 1 та «Суспільства знань» 2. Новітні ідеї, інновації, знання, наукові розробки стали наріжним каменем, фундаментальною основою розбудови культури, освіти, науки, медицини, економіки провідних країн світу [1, с. 13].

У наш час людство переживає бурхливий розвиток автоматизації, інформатизації та комп'ютеризації всіх сфер життя. Це надає нові можливості для розвитку національної культури, освіти, науки й економіки. Але поширення інформаційних технологій має і негативний аспект: відкриває шлях до антисоціальної та злочинної поведінки. Комп'ютерні системи надають нові, дуже досконалі, можливості для невідомих раніше правопорушень, а також для скоєння традиційних злочинів, але нетрадиційними засобами.

У даних вітчизняних і міжнародних правових документах чітко вказується, що розвиток мережні інтернет та інформаційних Grid і Blockchain технологій свідчить про високий рівень інтелектуального потенціалу людини, суспільства, держави, цивілізації, а також

прагнення до удосконалення правового регулювання суспільних відносин, поліпшення використання наукових досліджень у повсякденному житті для спілкування, обміну думками, ідеями, інноваціями, поглядами, творчим та інтелектуальним надбанням в освітній, науковій і праксеологічній діяльності. Водночас, як стверджує Джаред Коен, засновник і директор наукового центру Google Ideas, інтернет є невловимим і таким, що без зупину змінюється, щосекунди стає все більшим і складнішим. Це джерело колосального добра й страхітливого зла. Інтернет – це найграндіозніший в історії унікальний експеримент, де корениться анархія і безпорядок. Ця нова здатність вільного самовияву та безперешкодного руху інформації створила багатий віртуальний ландшафт. Брак всебічного надійного й ефективного контролю призводить до інтернет-тероризму, інтернет-злочинності, інтернет-шахрайства, залякування й переслідування, створюються сайти груп ненависті та форуми, де спілкуються терористи. І це тільки початок [2, с. 16–17].

Відомо, що особа злочинця досліджується різними науками. Кримінологічні дослідження обмежуються, головним чином, тими особливостями людини, які необхідні для використання з метою запобігання, профілактики, попередження злочинів.

Відомо, що кримінологія вивчає, в першу чергу, «професійні» звички злочинців, які проявляються, в основному, в певних способах і прийомах скоєння злочинів, що залишають на місці скоєння злочинів характерний «почерк» злочинця: результати кожної злочинної діяльності містять сліди людини, яка їх залишила. Виявлення на місці скоєння злочину речових доказів проливає світло на відомості як про деякі особисті соціально-психологічні ознаки злочинця, так і про його злочинний досвід, професію, соціальні знання, навички, уміння, стать, вік, особливості взаємодії з потерпілим. Формування банку типових моделей різних категорій злочинців, вивчення загальних рис цих людей дозволяє оптимізувати процес виявлення кола осіб, серед яких варто вести пошук злочинця.

Характеризуючи особу комп'ютерного злочинця, необхідно відмітити основне, а саме: в електронну злочинність втягнуто широке коло осіб – від висококваліфікованих фахівців до дилетантів. Правопорушники мають різний соціальний статус та різний рівень освіти (навчання та виховання).

З метою глибшого вивчення цієї проблеми треба чітко знати, хто ж вони – комп'ютерні злочинці. Вітчизняні та зарубіжні дослідження дозволяють намалювати портрет типового комп'ютерного злодія, тобто змодельовати відповідний профіль даного соціального типу.

Типовий комп'ютерний злочинець знайомиться з комп'ютером у дитинстві, обожнює його. Для нього комп'ютерна система – це таємниця, яку необхідно дослідити та ефективно використовувати в реальному житті. Уже в школі, а потім у вищих навчальних закладах, студенти вивчають основи комп'ютерної науки (кібернетики, інформатики, нейробіоники,

нейрокібернетики). У більшості випадків злочинці набувають знань, навиків і умінь у коледжі або в університеті. Самостійне вивчення ЕОМ, інформаційних технологій, мереж зв'язку (Інтернет тощо) також може бути фундаментом майбутньої злочинної діяльності.

Аналіз вітчизняної і зарубіжної судової практики та вивчення літературних джерел свідчать, що вік комп'ютерних правопорушників коливається в досить широких межах (у середньому 15–45 років). За матеріалами досліджень вік 33 % злочинців на момент скоєння злочину не перевищував 20 років, 13 % були старші за 40 років і 54 % мали вік від 20 до 40 років.

Отже, хакери – це не завжди хлопчики, як вважали раніше. Для прикладу наведемо віковий розподіл злочинців, які були заарештовані в США за комп'ютерні злочини.

Близько 83 % осіб цієї категорії – чоловіки, але слід зауважити, що частка жінок швидко зростає через професійну орієнтацію деяких спеціальностей та посад, які обіймають в основному жінки (секретар, бухгалтер, економіст, менеджер, касир, контролер, діловод тощо). За даними соціологів США, приблизно третину комп'ютерних злочинців становлять жінки.

Більшість комп'ютерних правопорушників у віці від 14 до 21 року навчаються в коледжі або інституті. Про це свідчить той факт, що найбільше комп'ютерних вірусів виникає в період літніх або зимових канікул. Ці правопорушники добре встигають з одних дисциплін, але можуть відставати з інших. Значна частка програмістів, наприклад, погано пише документацію або має слабкі мовні навиків.

Ці особи мають IQ вищий від середнього, оскільки для написання компактної програми необхідний високий рівень інтелекту. Цікаво, що 77 % злочинців, які вчинили комп'ютерний злочин, мали середній рівень інтелектуального розвитку, 21 % – вищий від середнього і лише 2% – нижчий від середнього. При цьому 20 % злочинців мали середню освіту, 20 % – середню спеціальну і 40 % – вищу.

Діапазон рівня спеціальної освіти комп'ютерних правопорушників також достатньо широкий – від мінімальних знань користувача до висококваліфікованих фахівців своєї справи. Крім того, 52% злочинців мали спеціальну підготовку в галузі автоматизованої обробки інформації, 97% були службовцями державних установ і організацій, які використовували комп'ютерні системи та інформаційні технології у своїх виробничих процесах, а 30% мали безпосереднє відношення до експлуатації засобів комп'ютерної техніки. З дослідницької точки зору цікавим є той факт, що з кожної тисячі комп'ютерних злочинів лише сім вчинені професійними програмістами. В окремих випадках особи, які вчинили комп'ютерні злочини, взагалі не мали комп'ютерної освіти і технічного досвіду.

Основними характеристиками особи комп'ютерного злочинця є активна життєва позиція, оригінальність (нестандартність) мислення і поведінки, обережність, уважність. Такі особи зосереджують увагу на

розумінні, передбаченні й управлінні процесами. Це є основою їх компетенції та майстерності. До того ж, вони відзначаються уважністю і пильністю, їхні дії витончені, хитрі, супроводжуються відмінним маскуванням.

В аспекті психофізіологічної характеристики – це, як правило, яскрава, мисляча й творча особа, професіонал у своїй справі, здатний іти на технічний виклик, бажаний працівник. Водночас це – людина, яка боїться втратити свій авторитет або професійний чи соціальний статус у рамках соціальної групи, або ж вона побоюється на роботі глузувань колег. Поведінка рідко відхиляється від загальноприйнятих у суспільстві соціальних норм. Крім того, практика свідчить, що комп'ютерні злочинці у своїй більшості не мають кримінального минулого.

Значна частина комп'ютерних злочинів здійснюється індивідуально. Але останнім часом спостерігається тенденція до співучасті в групових посяганнях. Судова практика свідчить, що 38% злочинців діяли без співучасників, тоді як 62 % скоювали злочини в складі організованих злочинних груп і співтовариств.

Велика кількість комп'ютерних злочинців (понад 25 %) – посадові керівники всіх рангів. Це зумовлено тим, що керівник, як правило, – спеціаліст високого класу, який володіє достатніми професійними знаннями, має доступ до широкого кола інформації, може давати відповідні вказівки та розпорядження і безпосередньо не відповідає за роботу комп'ютерної техніки.

Безумовно, що злочини, які вчиняються з використанням переваг найсучасніших технологій, завдають великі економічні збитки, суспільство стає все більш залежним від роботи автоматизованих систем у різноманітних сферах життя – від управління збройними силами, підприємствами, організаціями, відомствами, рухом літаків і поїздів до медичного обслуговування населення та національної безпеки. Іноді навіть незначний збій у функціонуванні таких систем може призвести до реальної загрози життю людей. Стрімке зростання глобальних комп'ютерних і телекомунікаційних мереж, а також можливість підключення до них через звичайні телефонні лінії посилюють можливості їх використання для кримінальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д. Електронна цивілізація: інноваційне майбутнє України. Монографія / П.Д. Біленчук, М.М. Близнюк, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, Ю.О. Пілюков, О.В. Соболев, за заг. ред. П.Д. Біленчука. – К.: УкрДГПІ, 2018. – 284с.

2. Біленчук П.Д. Конвергенція квантового майбутнього: правове, освітнє, наукове і ресурсне забезпечення / П. Біленчук // Юридичний Вісник України, 2018. – № 42–43. – С. 16–17.

3. Кримінологія. Підручник. Практикум / Ю.В. Александров, П.Д. Біленчук, В.О. Валле, А.П. Гель, В.С. Ковальський, О.М. Костенко, Р.В. Перелигіна, Г.С. Семаков. – Київ: Юрінком Інтер, 2017. – 344 с.